

'Από τὴ Σπηλιὰ μέχρι τὴν Ἑκκλησιὰ

Α

Δυὸ λόγια γιὰ ν' ἀρχίσουμε.

Μιά γῆ, ἔκδηλα λαβωμένη ἀπὸ τὸν ἥλιο. Μὲ ἀνθρώπους ματωμένους, καὶ ἱστορία ποὺ χάνονται οἱ ρίζες τῆς βαθιὰ μέσα στὸ μῦθο. Παράξενη ἡ ὁμορφιά τῆς, πλεγμένη καὶ κυριαρχοῦσα, σὰ πὶὸ σκληρὰ βουνά. Χώματα πολιορκημένα ἀπὸ τρεῖς ἡπείρους καὶ μιὰ θάλασσα σηματοδευμένη ἀπὸ τοὺς αἰῶνες.

Συνοθύλευμα λαῶν, πολέμοι, δόξες, ἀντιμαχόμενες θρησκείες, οὐτοπιστικὰ ὄνειρα, διαπερνοῦν, διαπλάθονται καὶ ἐκρήγνυνται πάνου στὴν ἑλληνικὴ γῆ. Τίποτα στατικό καὶ ὅλα φοβερά καινούργια. Τὸ πολὺμορφο δὲν σκανταλίζει, γιατί ὅλα περνοῦν ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ἴδιου λαοῦ, κάθε μορφὴ, εἶναι ἡ μορφὴ του· ἡ ἐμπιστοσύνη γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀπέραντη πίστη στὴ γῆ καὶ στὸν ἑαυτὸ του.

Καὶ μεγαλοῦργησε λοιπόν, καὶ κἄνκε καὶ ταπεινώθηκε. Ὅλα ὅμως ἐπέζησαν καὶ σηματοδοτοῦν τὴν τύχη του σ' αὐτὸ ποὺ λέγεται λαϊκὴ κουλτούρα· κι ἀρχίζει ἀπὸ τὴ γλώσσα καὶ τὸ τραγούδι, γιὰ νὰ φτάσει μέχρι τὴ ζωγραφικὴ καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ, ἀφοῦ καλύψει ὅλο τὸν κοινωνικὸ χώρο τοῦ ἀνθρώπου. Δηλαδή καὶ τὸ δικό μας χώρο, μᾶς καὶ ὅταν γεννηθήκαμε τὴν κουβαλοῦμε μέσα μας.

Α. Τὸ περιβάλλον καὶ ὁ ἄνθρωπος

Ἀνθρώπος καὶ γῆ, ἕνας δεσμός ἀγάπης ποὺ δὲν ξεχνιέται εὐκολα. Οἱ πρωτόγονοι οἰκισμοὶ σηματοδοτοῦν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ περιβάλλον. Ὡστόσο δὲν εἶναι καὶ τόσο εὐκολο νὰ ξεχωρίσεις ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ νὰ ἀντεπεξέλθεις στὸ πανίσχυρο αἶσθημα τῆς ἀποχώρησης. Ἀπὸ τὴ γῆ ἡ τροφὴ καὶ μέσα στὴ γῆ ἡ προστασία, ἔστω καὶ στὴν ὑγρὴ σπηλιά. Τὰ πόδια γυμνά πατοῦν πάνου στὸ χῶμα, ἐνῶ τὰ μάτια μεταδίδουν, καὶ καταγράφουν στὸν ἐγκέφαλο, καθαρὲς εἰκόνες τοῦ περιβάλλοντος.

Ὅταν τὸ λιθάρι θὰ γίνῃ πέτρινο ἐργαλεῖο καὶ τὸ κλαδί ρόπαλο, ὁ ἄνθρωπος ἐπαναστατεῖ ἀπέναντι στὸ ἴδιο του τὸ σῶμα καὶ ἐπεκτείνεται κυριαρχικὰ μέσα στὴ φύση. Εἶναι κυρίαρχος, γιατί μπορεῖ νὰ καθοδηγῇ τὸ πρωτόγονο ἐργαλεῖο σὰν τμήμα τοῦ κορμιοῦ του. Μετὰ ποὺ θάρρει ἡ φωτιά, ὁ ἄνθρωπος ἀποτέμνει τὴν καταγωγὴ του καὶ ἀρχίζει τὸ παράξενο ταξίδι μέσα στὸ χῶμα καὶ στὸ χρόνο. Κοινὸτυπὴ ἀρχὴ γιὰ ὅλους, μὰ ἐκεῖνο ποὺ θὰ τοὺς διαφοροποιήσει, θὰ ἀλλάξῃ καὶ θὰ κατευθύνῃ τὴ πορεία τους, εἶναι τὸ εἰδικὸ περιβάλλον ὅπου ἀναπτύσσονται.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ θεμελιώνεται σὰν πράξη

καὶ ἀναπτύσσεται μὲ τὶς πρώτες ἰδέες καὶ ἐννοιες, παρμένες καθαρά μέσα ἀπὸ τὴ φύση. Ἡ φρυγμένη γῆ, τὰ λασπωμένα χώματα, ὁ ἥλιος καὶ τὸ φεγγάρι, προβάλλονται ἀνάλογα πάνου στὴν ἀρχιτεκτονικὴ, ἀφοῦ συσχετίζονται μὲ τὸν προσανατολισμό, στὰ τριλιθικά συστήματα τῶν τάφων καὶ τῶν ἄλλων κατασκευῶν. Ἡ σκοτεινὴ σπηλιὰ μετατρέπεται σὲ κυκλικὴ καλύβα. Τὸ μοναδικὸ ἄνοιγμα ἐπιτρέπει τὴν εἴσοδο καὶ τὴν ἐξοδο, χωρὶς νὰ γίνεταί μελέτῃ γιὰ φωτισμό. Τὰ ὑλικά εὐκολόχρηστα, ὅπως τὸ ξύλο καὶ οἱ ἴνες, ἀπὸ τὰ δέντρα, ὅπως ἡ λάσπη ἀπὸ τὴ γῆ. Ἀπλὲς κατασκευές, ἀνθρώπινες μὲ ὅλη τὴ σημασία, ποὺ προσφέρουν μιὰ προστασία στὸν πρωτόγονο ἄνθρωπο.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, σὰ θεμελιωμένη τέχνη καὶ τεχνικὴ, εἶναι ἀναμφισβήτητα στενὰ συνδεδεμένη μὲ τὴ γεωφυσικὴ καὶ τὴν κοινωνικοπολιτικὴ ὁργάνωση τοῦ τόπου. Ἔτσι οἱ πρώτες φυλὲς ποὺ θὰ ἐγκατασταθοῦν στὴν Ἑλλάδα δένονται μὲ τὴν ἐπικρατοῦσα γεωγραφικὴ κατάσταση, ἐνῶ παράλληλα διαθρῶνουν τοὺς οἰκισμοὺς τοὺς ἀνάλογα μὲ τὸ κοινωνικὸ σύστημα ποὺ ἐφαρμόζουν. Οἱ δύο αὐτοὶ παράμετροι λειτουργοῦν σὰν βάση τοῦ ἐξελικτικοῦ προταξὲς γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνίας.

Ὁ ἐλεύθερος φυσικὸς χώρος τῆς Ἑλλάδος ἀφήνει νὰ αἰωρεῖται παντοῦ μιὰ «σκληρότητα» ἐξ αἰτίας τῶν πολλαπλῶν βουνῶν ποὺ καλύπτουν τὴ χώρα. Εἶναι δέξια μιὰ σκληρότητα μὲ ἐναλλακτικὸ πρόσωπο, ποὺ γίνεταί πλαστικὴ φυσιογνωμία τὸ πρῶτ καὶ τὸ ἀπόμευμα. Ἐνα παιγνίδι τῆς φύσης μὲ τὸν ἥλιο καὶ τὶς γραμμὲς τῶν βουνῶν. Ἡ ἀνθρώπινη ματιά, κυκλώνεται ἀπὸ δράχους καὶ ὑψομετρικοὺς ὄγκους. Μοναδικὴ διέξοδος εἶναι ἡ θάλασσα, πᾶρ' ὅλους τοὺς κινδύνους ποὺ ἐγκυμονεῖ. Δηλαδή ἐνῶ ἡ στεριά περιορίζει καὶ προφυλάττει, ἡ θάλασσα ἐλευθερώνει καὶ ἐκθέτει, ὥστόσο ὁ ἀνοιχτὸς ὀρίζοντας ἐξασκεῖ τὴν μαχητικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ ἀνθρώπινα χτίσματα τοποθετοῦνταί μέσα στὴ φύση. Οἱ γραμμὲς τῶν βουνῶν, τὰ δάση, ἡ ροὴ τοῦ ποταμοῦ, ἡ ἀνάμνηση τῆς σπηλιάς, ἐπιβάλλονται στὴ τεχνικὴ τους. Ἔτσι, ὑπάρχει βασικὰ μιὰ ἰσορροπία μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ φύσης. Ἡ κοινωνικὴ πρόοδος, συσχετιζόμενη μὲ τὴν ἀνακάλυψη καινούργιων παραγωγικῶν πηγῶν, θὰ διασαλεύσει αὐτὴ τὴν ἰσορροπία. Ὁ τρόπος ὅμως ποὺ θὰ γίνῃ ἡ ρῆξη τῆς ἰσορροπίας θὰ λειτουργῇ σὰ δευτερογενεῖς παράγοντας ποὺ διαφοροποιεῖ τοὺς λαούς.

Ἡ ἑλληνικὴ γῆ δὲν παρουσιάζει συνθήκες, ὥστε νὰ ἐπιβάλλῃ ἕνα βίαιο ἀποχωρισμὸ καὶ μιὰ ἐκρηκτικὴ διάσπαση. Τὰ βουνὰ εἶναι

JUAN CHI

‘Ο Κινέζος ποιητής Juan Chi (210—63 μ.Χ.) είναι από τους αναχωρητές ποιητές, που ξεφεύγοντας απ’ την ασχήμια και το σκοτάδι του καιρού τους αποσύρονταν στίς έρημους ή στίς μακρινές επαρχίες και ζούσαν πιά στη γαλήνη του στοχασμού και της άμεσης έπα-

φης με τη φύση. Γι’ αυτό ή ποιήσή τους είναι καθαρή, απομακρυσμένη από τις συνήθειες οίκειες άφορμές της ποίησης, κάποτε ολότελα άπλη, με τη μοναδική βίωση κι όχι άπλως στοχαστική προς έναν θέα του ανθρώπου που άναφέρεται ή προσπαθεί ν’ άναφερθεί σ’ ό,τι βασικό και ούσιαστικό.

...

1

Μεσάνυχτα και δέ μπορώ να κοιμηθώ,
σηκώνομαι και παίζω το λαγούτο.
Πίσω απ’ τὰ τούλια λάμπει το φεγγάρι,
μια αύρα τρυφερή κινάει τὰ γορδόνια τής ρόμ-

πας μου.

Κάποια μοναχική άγριόχηνα κράζει στην έ-

ρημιά

κι ένα πουλί τής άπαντάει από τὰ δάση·
πάνω μου φέρνει γύρους, με κοιτάει
μονάχην μες στη θλίψη.

2

Στὰ νιάτα μου
και μένα μ’ άρεσε ό χορός και τὸ τραγούδι.
Πήγα στη δύση, στην πρωτεύουσα,
ζούσα πολύ στους Τσάο και στους Λί·
μά πριν αυτά τελειώσουν

σκληρά, αλλά και τὰ δάση πλούσια. Τὸ κλί-
μα ζεστό και τὰ νερά άφθονα. Μιά άτμόσφαι-
ρα γνήσια, διαυγέστατη και ένας ήλιος σχε-
τικά ήμερος. Καμιά έρημικιά έκταση δέν κα-
λύπτει τή χώρα και ή γή είναι άρκετά παρα-
γωγική.

‘Επομένως έδω οι καλύβες μας μπορούν να
χτιστούν θαυμάσια. Κοντά στο ποτάμι, στην
κορφή του λόφου, γύρω από τις λίμνες. ‘Η
μόνιμη κατοικία έχει δυσκολίες, μά πιό δύσκο-
λο είναι να ξεχάσεις τή νομαδική ζωή.

Οι ξύλινες καλύβες με τις πρόχειρες καλα-
μοσκεπές μπορούν να γίνουν από πέτρα, να
σκεπαστούν με πατημένο χώμα και να δημι-
ουργηθεί ή θέση τής φωτιάς. ‘Εδω θα όργα-
νωθεί ή κοινωνία μας, και τούτο τὸ περιβάλ-
λον, που τὰ μάτια των προγόνων μας αντί-
κρυσαν, θα μεταφέρεται σαν κληρονομιά από
γενιά σε γενιά.

Τὸ κάθετο του βουνού, ή όριζοντιότητα τής
πεδιάδας και ή εϋθύτητα τής θάλασσας μας
δίνουν τὰ πρώτα έννοιολογικά στοιχεία. Μετά
θα ‘ρθει ή ροή του ποταμού, ή διάταξη των
δέντρων, ενώ ό ήλιος και τὸ φεγγάρι θα
πλουτίσουν περισσότερο τὸ πρωτόγονο μυα-
λό. Οι άνάγκες θα ταξινομηθούν και όλα θα
βαδίσουν μπροστά.

(Συνεχίζεται)

ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΟΝΑΚΑΣ

τό ‘νιωσα πώς τὰ χρόνια μου ήταν ξοδεμένα.
Κινώντας για τὸ γυρισμό
κοίταζα πίσω μου πέρ’ απ’ τὸν ποταμό,
έκει που είχα τόσο σπαταλήσει
και δέ μου ‘μεινε τίποτα.

Παίρνοντας τὸ μονοπάτι του βουνού Τ’ άί
Χάνγκ
φρεθήθηκα μή χάσω πάλι τὸ δρόμο μου.

3

Γράψε στην καρδιά σου
κάθε πόντο τής ώρας τής δύσης.
Σήκωσε τὰ μανίκια σου, γύμνωσε ένα λεπτό
σπαθί

και κοίτα ψηλά που περνάνε τὰ σύννεφα.
‘Ανάμεσά τους ένας σκούρος πελαργός
σηκώνει τὸ κεφάλι κροταλίζοντας τὸ ράμφος
του·

τινάζεται ψηλά και χάνεται στὸν ούρανό.

Πετὲ δέ θα ξανακουστεί.

Δέν είναι συντροφιά για κούκους και κοράκια
που φέρνουν γύρους στην Αύλή.

4

Γυρνάνε μέρες και νύχτες
και τὸ πρόσωπό μου ρυτιδώνεται,
τὸ πνεῦμα μου λιγοστεύει·
ὅμως ή άδικία με πονάει άκόμη.
‘Η μια άλλαγή φέρνει τήν άλλη
κι άχρηστα γίνονται λεπτότητα και πνεῦμα.
Αίώνια ό κύκλος συνεχίζεται.
Φοβάμαι μόνο μή σέ μια στιγμή
σκερπίσει με τὸν άνεμο ή ζωή μου.
Πάντα μευ πατούσα σε λεπτό πάγο.
“Όμως, ποιός ξέρει;...

5

‘Η δύναμή του
— ήλιος φλογερός, όρμητικό ποτάμι —
άπλώνεται χιλιάδες μίλια.
Τὸ τόσο του κρέμεται στο δέντρο
που σταματάει ό ήλιος.
Τὸ σπαθί του άκουμπάει
στην άκρη τ’ ούρανού.
Τὰ βουνά γι’ άκόνια του,
τὸ Κίτρινο Ποτάμι μόλις που τὸν ζώνει.
“Όμως στὰ μάτια ενός σοφού έρημίτη,
τὰ μέτρα δέν άξίζουν τίποτα.
“Ένα γιγάντιο σώμα